

Macierzyństwo i sen w tekstach kultury

JAK PREZENTUJE SIĘ MOTYW MACIERZYŃSTWA I SNU W TEKSTACH KULTURY? NA TE PYTANIA BĘDZIESZ ODPOWIADAĆ NA PRZYKŁADZIE OBRAZU WYSPIAŃSKIEGO I FRASZEK KOCHANOWSKIEGO.

1. Zadanie

➤ *Jak ukazywano macierzyństwo w dziełach artystycznych? Omów temat, nawiązując do obrazu Stanisława Wyspiańskiego „Macierzyństwo” i innych tekstów kultury.*

Przykładowa realizacja tematu

1. Wstęp

Obraz został namalowany w epoce Młodej Polski. Tytuł „Macierzyństwo” nosi też inny obraz

autora. Wyspiański lubił obserwować swoją żonę, prostą chłopkę, podczas karmienia ich synka Stasia. Sam wcześniej stracił matkę.

2. Teza

Macierzyństwo na obrazie Wyspiańskiego wydaje się czymś dającym radość, ale też pełnym dostojństwa, powagi i poświęcenia.

3. Opis tekstu kultury

Na obrazie pokazano realistyczną czynność karmienia dziecka przez matkę. Kobieta o pełnych kształtach i długich ciemnych włosach, w rozchyłonej niedbale ciemnoniebieskiej bluzce, podaje nagą pierś małemu dziecku ubranemu w błękitną koszulkę. Wpatruje się w dziecko, jedną ręką trzyma je na kolanach, drugą podaje pierś. Dziecko patrzy na matkę, rączką dotyka piersi.

4. Interpretacja

Na twarzy matki, która ma spuszczonego wzrok, maluje się skupienie i błogość. Zwraca uwagę prosty ubiór dziecka i matki, twarz matki o grubych rysach, przypominająca chłopskie, nie arystokratyczne, skłania do refleksji o tajemnicy życia i macierzyństwa, która staje się udziałem prostej kobiety. I prosta kobieta, i jej dziecko skłaniają do refleksji nad tajemnicą życia, bo z prostoty może emanować powaga i dostojństwo.

5. Przykłady z tekstów kultury

Motyw macierzyństwa jako poświęcenia matki dla dorastającego syna, bezwarunkowej, pięknej miłości w „Przedwiośniu” Stefana Żeromskiego (postać pani Barykowej).

• Macierzyństwo jako okres poznawania siebie, świata i metafizycznych tajemnic, też jako realistyczny problem z niechcianą

i nieprzerwaną przez przypadek, dopiero

potem zaakceptowaną ciążą – film Małgorzaty Szumowskiej „Ono”, na podstawie powieści Doroty Terakowskiej.

- Na innym obrazie Wyspiańskiego pt. „Macierzyństwo” oprócz matki i dziecka ukazano dziewczynki przypatrujące się karmieniu, poznające tajemnicę macierzyństwa i swoją przyszłość.

6. Wnioski

Motyw macierzyństwa przedstawiony m.in. na obrazach Wyspiańskiego czy w filmie Szumowskiej wiąże się z tajemnicą i akceptacją istnienia.

7. Podsumowanie

Macierzyństwo upragnione i niechciane, pełne dostojństwa i realistyczne to wizje, jakie spotykamy w tekstach kultury, w literaturze, sztuce i filmie.

O co może zapytać komisja w rozmowie ze zdającym?

• **Który obraz macierzyństwa wydaje ci się przekonujący i dlaczego?**

Możesz odpowiedzieć np., że najbardziej sugestywnie wydaje ci się ujęcie tematu przez Szumowską, na wskroś współczesne i realistyczne, a zarazem filozoficzne, metafizyczne.

Albo: doceniasz przedstawienie głębi macierzyńskich uczuć i realizmu sceny karmienia na obrazie Wyspiańskiego, który nie zestarzał się mimo upływu czasu, jest uniwersalny.

Jakie inne teksty kultury mogłyby pojawić się w wywodzie ucznia?

„Lalka” Bolesława Prusa – obraz pani Stawskiej, samotnej matki pracującej, o statusie wdowy lub kobiety opuszczonej przez męża, poświęcającej się dla córeczki, w epoce emancypacji kobiet.

„Dym” Marii Konopnickiej – obraz kochającej matki dorosłego syna.

„Polka” Manueli Gretkowskiej i „Paw królowej” Doroty Masłowskiej – portrety współczesnych matek, ciąży, problem porodu, macierzyństwa.

„Wszystko o mojej matce”, reż. Pedro Almodovar – historia matki samotnie wychowującej syna i tracącej go w wypadku.

2. Zadanie

Omów motyw snu i marzeń sennych w dziełach artystycznych, odwołując się do fraszki Jana Kochanowskiego „Do snu” i innych tekstów kultury.

Przykładowa realizacja tematu

1. Wstęp

Fraszka Jana Kochanowskiego „Do snu” pochodzi z odrodzenia i wyraża światopogląd poety chrześcijańskiego żyjącego w epoce renesansowego optymizmu.

2. Teza

Sen we fraszce jest ukazany jako stan przypominający śmierć, przygotowania do śmierci, odpoczynku dla duszy i ciała.

3. Wywód

- Pierwsze wersy sugerują, że sen uczy człowieka umierać i przygotowuje go do życia w wieczności, pozwala mu poznać tajemnice.
- Oderwanie się duszy od ciała, odpoczynek ciała i bujanie duszy w przestworzach ukazane są jako stan odpoczynku, stan wręcz radosny, to przygotowanie do śmierci. Oderwanie duszy od ciała nie napawa lękiem lecz optymizmem; jest to zgodne z renesansowym światopoglądem.
 - Podobieństwo śmierci do snu eksponują nagrobki, na których zmarli są przedstawieni jakby spali: nagrobek króla Zygmunta Starożytnego w Kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu (typ nagrobka renesansowego). Wyrzeźbił go Bartolomeo Berrecci, włoski architekt i rzeźbiarz. Postać zmarłego króla ukazano dynamicznie, tors władcy jest uniesiony ku górze, podparty ramieniem zgiętym w łokciu, głowa odchyłona do tyłu, jedna z nóg wygięta w kolanie.
 - Motyw snu w „Trenie XIX” Jana Kochanowskiego, zamykającym cykl żałobnych wierszy. Funkcją snu jest w nim zapoznanie poety z wyrokami boskimi, pogodzenie ze śmiercią dziecka, wytłumaczenie mu woli Boga; sen staje się tu przestrzenią, w której człowiek kontaktuje się z Bogiem i zmarłymi – Kochanowski widzi we śnie zmarłą matkę z ukochaną córką Jana z Czarnolasu, Urszulką, spokojne, szczęśliwe.
 - W wierszu Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej pt. „Światło w ciemnościach” sen jako przestrzeń do ucieczki od rzeczywistości; osoba mówiąca przenosi się we śnie do ukochanego Krakowa, w świat przyrody, zapomniała o codziennych troskach – tekst ma wymowę autobiograficzną, powstał w 1945 roku, gdy poetka, rzucona przez wojenną zawieruchę do Anglii, przebywała z mężem poza krajem i tęskniła za ojczyzną.

„Volver”, reż. Pedro Almodóvar – historia matki i córki, które łączy krzywdząca zgwałcona nastolatka i... pewna zbrodnia.

„List do M” – dramatyczny muzyczny list do matki, napisany przez Ryszarda Riedla, niekonwencjonalne wyznaczenie miłości sformułowane przez cierpiącego, zrozpaczonego dorosłego syna dotkniętego samotnością i bólem istnienia.

„Pianistka” Elfriede Jelinek – powieść austriackiej noblistki lub film na jej kanwie nakręcony przez Michaela Hanekego, pokazująca toksyczną relację nadopiecznej matki i dorosłej córki, okaleczającej się fizycznie, psychicznie niedojrzałej i krzywdzącej siebie i innych.

Jakie inne teksty kultury mogłyby pojawić się w wywodzie ucznia?

„Dym” Marii Konopnickiej – nowela, w której proroczy, tajemniczy sen przepowiada tragiczną śmierć syna bohaterki.

Biblia – np. w Starym Testamencie faraon ma sny, których nie rozumie, tłumaczy je Józef, który wcześniej objaśniał sny współwzińców. Dzięki nim Józef ocala Egipt przed głodem, przewidując lata urodzaju i klęski, zyskuje względy władcy, doprowadza do ocalenia własnego ojca i braci; prorocze sny miały np. w Nowym Testamencie św. Józef, któremu anioł nakazuje we śnie ucieczkę wraz z Maryją i małym Jezusem do Egiptu, by uchronić dziecko przed zemstą Heroda; we śnie nakazany powrót z Egiptu, gdy niebezpieczeństwo mija.

„Proces” Franza Kafki – niektóre wizje, np. obraz sądów ukrytych na strychach między rozwiszonym na sznurach praniem przypomina senny koszar lub nieoligiczną rzeczywistość, rządzącą się innymi prawami, prawami snu.

Obrazy Salvadora Dalego, np. „Uporczywość pamięci” („Ciekawe zegary”) przypominają senne wizje, podobnie jak inne surrealistyczne obrazy, choćby niektóre dzieła Fridy Kahlo, która jednak nie zgadzała się z taką klasyfikacją jej sztuki i mimo malowania zjaw, zniekształconych postaci na autoportretach, twierdziła, że maluje realizację.

Obrazy Witkacego, np. „Kompozycja”, „Wizyta u Rady”, a nawet częściowo realistyczny „Fałsz kobiety” przypominają senne lub narkotyczne koszarne wizje.

„Mulholland Drive”, reż. David Lynch – rzeczywistość w filmie rządzi się prawami snu, jest oniryczna, zasadniczą jego część wypełnia wizja senna, przeczytaj artykuł „Psychoanaliza i film. Motyw snu w filmach Davida Lyncha” (http://www.irka.com.pl/portals/irkopedia?irkopedia_id=1326)

- Sen Rzeki w „Lalce” zapowiadający, że Łecka przyniesie zgubę Wokulskiemu można traktować jako sen proroczy.
- Istnieją też teksty kultury, w których rzeczywistość przedstawiona jest na podobieństwo snu, rządzi się algebrycznymi prawami, naruszone są reguły czasu i przestrzeni, np. w opowiadaniach Brunona Schulza z tomu „Sklepy cynamonowe”, na obrazach Marca Chagalla, często zestawianych z tomem prozy (na obrazach pojawia się żydowskie miasteczko, a postaci zakochanych np. fruwać nad dachami).

4. Podsumowanie

Sen pełni w tekstach kultury różne funkcje: we fraszce Kochanowskiego oswaja człowieka ze śmiercią, w innych tekstach ma charakter proroczy, zapowiada wydarzenia, niekiedy stanowi ucieczkę bohatera od rzeczywistości lub jest przestrzenią kontaktu ze zmarłymi lub światem nadprzyrodzonym. Istnieją teksty kultury napisane, namalowane niejako w poetyce snu, np. dzieła Schulza, Chagalla.

O co może zapytać komisja w rozmowie ze zdającym?

Co to jest oniryzm?

To konwencja w sztuce, filmie, literaturze upodabniająca przedstawioną rzeczywistość do snu, rządzi się ona prawem do swobodnych asocjacji i skojarzeń. Twórcą tej konwencji był poeta Guillaume Apollinaire, w Polsce autorem onirycznej prozy był Bruno Schulz.